

Discussietekst

Sterktes en zwaktes van de Vlaamse economie: een analyse

Inleiding

Wie het over economie heeft, heeft het over welvaart en welvaartcreatie. Maar uiteraard is een maatschappij begaan met veel meer dan dat alleen. In sommige gevallen dreigen welvaart en welzijn in elkaar's vaarwater te komen en moeten keuzes, politieke keuzes gemaakt worden: afwegingen tussen een liberaal of sociaal beleid; tussen een economische of ecologische politiek. Dit betoog is er echter op gericht enkel aan te geven wat de troeven zijn, maar ook waar de pijnpunten liggen van de Vlaamse economie. Diezelfde economie blijft daarenboven niet onaangeroerd door de groeiende mate van globalisering. Daardoor zijn we voor handel nog meer van het buitenland afhankelijk geworden. Een wereldwijde recessie, van Japan over Europa tot de Verenigde Staten wordt dan ook meer dan elders gevoeld in Vlaanderen. Politieke overwegingen lijken het meer en meer te verliezen van puur economische belangen. Prijs en kwaliteit winnen nog aan belang.

De gelaagdheid van de verschillende beleidsniveau's maakt het uitstippelen van een éénduidig economisch beleid er bovendien niet eenvoudiger op. Zowel Europa, België als Vlaanderen krijgen elk de mogelijkheid om een deel van het beleid in te vullen, naar eigen goeddunken. Vandaar dat het in de bespreking niet mogelijk, misschien zelfs niet wenselijk is om enkel het Vlaamse niveau onder de loep te nemen. Wie het Vlaanderen voor de toekomst economisch wil veiligstellen, zal zich dan ook van de steun van hogerop dienen te verzekeren.

Concurrentievermogen

Vlaanderen is als relatief kleine regio in belangrijke mate afhankelijk van het buitenland voor haar afzet. Tegelijk stelt ze ook haar binnenlandse markt open voor producten en zelfs diensten uit het buitenland. Daarom is het van cruciaal belang het concurrentievermogen van Vlaanderen duidelijk in kaart te brengen. Het vermogen van een economie om op duurzame wijze te blijven voorzien in een toenemende levensstandaard en hoge werkgelegenheid maakt het haar mogelijk verder te groeien en haar competitiviteit te behouden. Daarbij is de vraag of Vlaanderen nog in staat zal blijven zijn steeds opnieuw kwalitatief betere of meer innovatieve producten en diensten aan te bieden, waar de consument dan ook voor bereid is meer te betalen. Het is niet mogelijk in alles de beste te zijn. Dus is het noodzakelijk dat Vlaanderen keuzes maakt in welke sectoren ze nog verder wil groeien. Het specialisatieproces zal die ijzeren wet van de economie enkel maar kracht bijzetten.

Net zoals een industrieel bedrijf kan Vlaanderen gezien worden als een onderneming die zich voorziet van productiefactoren (personeel, menselijk kapitaal, infrastructuur,...) om via allerlei bedrijfsprocessen zich van een zekere afzet te garanderen. Die afzet of productie wordt traditioneel gemeten in termen van bruto binnenlands product, uitgedrukt per inwoner. De kwaliteit van de productiefactoren waarover de N.V. Vlaanderen kan beschikken, evenals van de efficiëntie waarmee deze kunnen "verwerkt" worden, zal de uiteindelijke welvaart van onze regio bepalen. In hun "Rapport over het concurrentievermogen van de Vlaamse economie" nemen de onderzoekers Koen De Backer en Leo Sleuwaegen de uitdaging aan om dit concept te concretiseren en te kwantificeren. Hun resultaten brengen helderheid in

de discussie over de sterktes en zwaktes van de Vlaamse economie. Op Belgisch niveau blijkt alvast uit een onderzoek van het World Economic Forum dat ons land op basis van The Growth Competitiveness Index, amper op de 27^e plaats eindigt in de wereld. Binnen de Europese Unie slechts bekleedt ze de twaalfde plaats. Enkel Ierland, Griekenland en Italië moeten het van België afleggen op het vlak van competitiviteit. Doet Vlaanderen beter?

Bouwstenen van de Vlaamse economie

Een eerste positieve vaststelling is dat Vlaanderen het meestal beter doet dan het EU-gemiddelde, als we de kwaliteit van de productiefactoren onder ogenschouw nemen. In het bijzonder gaat het dan over een viertal in totaal: kapitaal, infrastructuur, arbeid en innovatie.

Op het vlak van infrastructuur gooit Vlaanderen hoge ogen, meer in het bijzonder omwille van haar goed uitgebouwd wegennet en wijdverbreid gebruik van het Internet. Het idee om via het Strategisch Plan Ruimtelijke Ordening meer bedrijfsterreinen vrij te maken, kan bij de groenen misschien op niet veel bijval rekenen, maar zou ons wel toelaten de toekomstige welvaart veilig te stellen. Wel dient te worden opgemerkt dat de rol van de overheid in zekere mate uitgeteld lijkt, gezien achtereenvolgende besparingsrondes haar momenteel verhinderen nog noodzakelijke investeringen uit te voeren. Ook kunnen we vaststellen dat zogenaamde nieuwe investeringen in mindere mate plaatsvinden dan in de EU, waardoor Vlaanderen op termijn een achterstand op ICT-vlak dreigt op te lopen.

Inzake innovatie ligt het probleem niet zozeer bij het feit dat te weinig middelen worden vrijgemaakt. Er wordt voldoende geïnvesteerd in onderzoek en ontwikkeling. Maar dit vertaalt zich onvoldoende in commerciële producten en diensten en aantal aangevraagde patenten. Nochtans is innovatie van cruciaal belang voor Vlaanderen om te overleven. Volgens het World Economic Forum is België een zogenaamd "kerninnovatieland". Dit betekent dat ze voor haar groei voor een groot stuk afhangt van de mate waarin ze erin slaagt permanent te innoveren en de kwaliteit van haar producten steeds weer te verbeteren. Belangrijk is de opmerking dat de vijf meest innovatieve bedrijven instaan voor ongeveer de helft van de uitgaven in onderzoek en ontwikkeling. Bedrijven als Philips, Janssen Pharmaceutica en Alcatel Bell realiseren een serieuze kennisopbouw, maar zijn anderzijds afhankelijk van buitenlandse strategische beslissingen. Het verankeringsdebat krijgt daarmee een nieuwe dimensie. De vele investeringen in onderzoek en ontwikkeling kunnen immers met een simpel order van buitenaf teruggetrokken worden. Het toont de kwetsbaarheid en afhankelijkheid aan van onze economie als het aankomt op innovatie. De rol van de Vlaamse investeringsmaatschappij GIMV moet daarom versterkt worden, willen we een hierop een antwoord kunnen bieden. Wie begaan is met de Vlaamse kenniseconomie moet beseffen dat slechts door gevat te reageren op nieuwe uitdagingen morgen kan geogst worden. Innovatie betekent echter ook dat men uiteindelijk tot commercialisatie moet komen, tot innovatieve producten zelf. In Vlaanderen, maar eigenlijk in Europa in het algemeen, loopt het daar nog vaak fout. Hier kan de overheid haar rol waarmaken door via een rondetafel met ondermeer universiteiten en bedrijven te zoeken naar samenwerking en verbetering.

Maar uiteraard is er ook arbeid en kapitaal nodig. Wat het arbeidsaanbod betreft stelde de Vlaamse Regering zich de ambitieuze doelstelling om tegen 2004 een

werkzaamheidsgraad van 70% te verwezenlijken. Volgens een rapport die minister-president Bart Somers opstelde en die de krant De Morgen kon inkijken, blijkt dat Vlaanderen uiteindelijk zal uitkomen op 63,5%, amper meer dan in 1999. Het is duidelijk dat er nog heel wat mensen zijn die in de categorie van de beroepsactieve bevolking (15-64 jaar) niet in het arbeidsproces (willen) zijn. Rekening houdende met de groeiende vergrijzing, betekent dit dat de welvaartcreatie op een relatief kleine groep mensen terecht komt.

Wie onderneemt, moet investeren en daar is geld voor nodig. Vlamingen zijn naarstige spaarders. De vraag is of ook startende ondernemers vlot een bron van externe financiering kunnen aanboren. Volgens experts zou het allemaal nog wel meevallen. De harde realiteit bewijst echter dat het vaak niet altijd rozengueur en manenshijn is. Vaak loopt de enthousiaste ondernemer op een "njet", wanneer hij bij de bank komt aankloppen voor een lening. De weinige banken die er nog zijn, zijn niet gespecialiseerd in deze vorm van financiering en beschikken over voldoende marktmacht om de rangen gesloten te houden. Het ophalen van aandelenkapitaal via risicokapitaal is ook geen evidentie. Dikwijls zijn de projecten onvoldoende rendabel van in het begin en staan ondernemers wat huiverachtig om controle af te staan aan buitenstaanders. De Vlaamse regering zocht haar heil in de Arkimedes-regeling, waarbij Ark staat voor Activering Risico Kapitaal. Het principe is komen overwaaien uit de Verenigde Staten en houdt in dat burgers onder een gunstig fiscaal regime kunnen inschrijven op effecten, die de Vlaamse overheid uitgeeft. Dat geld gaat de Vlaamse overheid dan als risicokapitaal investeren in kleine ondernemingen, die anders niet de nodige financiering bijeen zouden krijgen. Dit moet alvast vermijden dat jonge opstarters niet van de grond komen omwille van liquiditeitsproblemen.

De weg naar meer welvaart

Het volstaat echter niet om over de nodige middelen te beschikken om meer welvaart te creëren. Men moet deze ook zo kunnen inzetten dat ze tot een zo groot mogelijke en kwalitatief zo hoog mogelijke productie leiden.

De internationale oriëntatie van Vlaanderen maakt het mogelijk om veel van haar productie uit te voeren naar het buitenland. Vlaanderen's centrale ligging is hiervoor één van de verklaringen. Mede om die reden kiezen er veel buitenlandse bedrijven om zich hier te komen vestigen. Bekende automerken als Ford, Volkswagen en Volvo zijn hiervan voorbeelden. Maar ook in de chemiesector zien we dat bijna alle grote bedrijven een vestiging hebben in de buurt van de Antwerpse haven: BASF, Afga-Gevaert, Umicore, enz. Blind blijven voor nieuwe ontwikkelingen zou echter onverstandig zijn. Met de uitbreiding naar het Oost-Europa komen landen als Duitsland en Oostenrijk veel centraler te liggen. Bovendien zullen de te vervoeren produkten van de toekomst hoogtechnologisch en kostbaar zijn. De transportkosten zullen daardoor in de totale kostprijs nog maar van marginaal belang zijn. Hoe kunnen onze havens en distributiecentra op deze logistieke evolutie inspelen? Door ervoor te zorgen dat de goederenstromen die men aantrekt in Vlaanderen nog steeds toegevoegde waarde kunnen scheppen. Voorbeelden zijn de assemblage van wagens of de verwerking tot grondstoffen tot halffabrikaten. Ook op logistiek vlak dreigt stilstaan voor Vlaanderen neer te komen op een de facto achteruitgang. Precies om die reden dient men op beleidsniveau te komen tot een betere coördinatie van spoor, weg en water. Onze havens zijn uitgerust met de modernste

middelen om grote transporten te verwerken, maar het soms inefficiënte beheer van het spoorwegennet en de dichte files op de weg zorgen ervoor dat onze regio aan aantrekkelijkheid inboet. De evolutie naar kleinere voorraden in de bedrijven maakt dat het aspect tijdigheid aan belang wint en maakt de nood aan vlot verkeer urgent. Het hoeft niet gezegd dat ook hier nog wat water door de Schelde zal vloeien, eer hier een bevredigend antwoord is op gekomen.

Naast een goede infrastructuur, gedijt een sterke economie enkel maar wanneer een gezonde ondernemersgeest leeft. Om heel wat redenen hebben zich heel wat buitenlandse ondernemingen in onze regio gevestigd. Zij brengen heel wat tewerkstelling met zich mee. Maar wanneer omwille van strategische redenen de beslissing valt (een deel van) de vestiging te sluiten, staan we machteloos. Dit gebeurde ondermeer met Renault, Philips-Hasselt en Ford-Genk. Met het ganse debat rond verankering valt wel een en ander te zeggen om de graad van ondernemerschap op te krikken. Echter, de cijfers uit het "Global Entrepreneurship Monitor" rapport tonen reeds jaar na jaar aan dat het daarmee niet te best is gesteld. Nochtans is ons onderwijssysteem bij de beste van de wereld, zodat de afgestudeerden over voldoende intellectuele bagage beschikken om het te maken in het zakenleven. Sociale en culturele normen werken echter nog vaak tegen de beslissing om ondernemer te worden. Als voorbeeld haalden de onderzoekers van het GEM-rapport de figuren aan van Balthazar Boma van de TV-reeks F.C. De Kampioenen en dhr. Vorlat uit "Stille Waters" als typevoorbeelden van hoe de modale Vlaming ondernemers vandaag ziet: harde lui, die bereid zijn op desnoods oneerlijke wijze hun vermogen uit te bouwen. Anderzijds wordt de vinger gewezen naar ons secundair onderwijs, dat de scholieren onvoldoende creativiteit en zin voor initiatief zou bijbrengen. De overheid probeert via "mini-ondernemingen" op school en met initiatieven als "Ondernemen in 2020" het tij te keren. En ook heel wat federaties van beroepsverenigingen doen de nodige inspanningen. Uiteindelijk zal blijken dat het aanwakkeren van eigen initiatief geen werk van korte duur is. Men moet al heel sterk in zijn schoenen staan om het goede sociale zekerheidssysteem voor werknemers de rug te keren en het risico te lopen met een pensioen voor zelfstandigen te eindigen. Vandaar dat een betere sociale bescherming voor ondernemers een eerste, maar belangrijke stap zou kunnen inluiden naar meer ondernemerschap.

De overheid als wakend oog

Niet onbelangrijk in het ganse economische verhaal is de rol die de overheid speelt. De Belgische overheid had in een ver verleden op dat vlak geen te beste reputatie. Cijfers van de "Growth Competitive Index" lijken dat aanvoelen te bevestigen. Op vlak van publieke instellingen hengelt België achteraan ten opzichte van de Europese collega's. Daarom mag niet de opvatting leven dat elke vorm van overheid zou belemmerend werken voor de economie. Landen in Scandinavië bewijzen dat grote overheidsuitgaven niet tot verspilling hoeven te leiden. De voornaamste frustratie die in ondernemingskringen leeft, heeft echter te maken met de hoge graad van administratieve en juridische onzekerheid en betutteling. Voor veel bedrijven geeft de rompslomp om aan een milieu- of bouwvergunning te komen de doorslag om de taalgrens over te steken. De vele textielbedrijven die deze richting zijn uitgegaan, vormen daarvan het levende voorbeeld. Hier geeft Vlaanderen een staaltje van hoe het dus duidelijk niet moet. Wallonië grijpt daarentegen dankbaar de kans om de gegroeide kloof tussen beide regio's te dichten. Ook DHL had waarschijnlijk wel wat meer dankbaarheid verwacht; toen ze bekendmaakte te willen

uitbreiden. Uiteindelijk botste ze op een aan de onwaarschijnlijkheid grenzende onverschilligheid. Hoeveel mag men nog verwachten van ondernemingen, aler ze ontgoocheld de deur achter zich dichtdoen en aan verhuizen denken? Maar eveneens voor startende ondernemers vormen de verschillende noodzakelijke staties een ware kruisweg. Velen zinkt de moed al vroeg in de schoenen. Pogingen om via "Ondernemingshuizen" hen het leven makkelijker te maken, zijn eerbaar, maar veelal nog onbekend. Niet moeilijk ook, wanneer al reeds drie ministers de revue passeerden op amper vier jaar tijd. Het komt de eenduidigheid van het beleid en de duidelijkheid voor het bedrijfsleven in ieder geval weinig te goede. Zeker als dan nog eens ook op hoger niveau dient rekening gehouden te worden met een federale collega, die de Belgische kerk in het midden dient te houden. Een kat dreigt in een veel minder ingewikkeld kluwen reeds haar jongen niet meer terug te vinden.

Hoe rijk is Vlaanderen?

Vaak wordt economie of welvaartscreatie vergeleken met het bakken van een taart. Een sociale politiek zorgt dan voor de verdeling. Rest ons de vraag hoe groot deze taart wel mag zijn in het geval van Vlaanderen. In 2001 bedroeg het bruto binnenlands produkt (BBP) per inwoner 25.586 euro. Daarmee schuift ze bij aan de tafel van de rijkere landen van de Europese Unie. Al dient opgemerkt te worden dat Vlaanderen in relatieve termen wat terrein moet prijsgeven. Een hoog BBP betekent een hoge produktiviteit wat leidt tot meer winst voor de bedrijven en meer werkgelegenheid en hogere lonen voor de werknemers. Kortom, een verhaal met enkel tevreden gezichten. Echter, de overheid komt ook nog over het muurtje meekijken. Een niet te verwaarlozen gegeven als we weten dat iemand met een loon van 100.000 euro bruto slechts 51.000 euro netto overhoudt, maar de werkgever wel 134.000 euro kost, ofwel 263% van zijn nettoloon. België is hiermee het land dat de zwaarste belasting op arbeid legt. Dit komt onze loonkosten uiteraard niet ten goede. Het gevolg is dan ook dat de officiële werkloosheid in België met 7,6% vrij hoog ligt. In plaats van mensen aan te werven kiezen bedrijven ervoor om te investeren in machines. De overheid moet zich er terdege van bewust zijn dat het weg moet blijven uit de eindeloze spiraal, waar hoge arbeidskosten uiteindelijk tot hogere kosten in de sociale zekerheid leiden. De last om de welvaart voort te brengen lijkt de opdracht te gaan worden van steeds minder mensen. Dat kan uiteindelijk ook niet de bedoeling zijn.

Welke succesformule voor de toekomst?

Wat zopas aan bod kwam was vooral een analyse van het verleden en het heden. Vanuit beleidsoogpunt is echter minstens even belangrijk te bepalen welke lessen men voor de toekomst kan trekken. Sowieso dienen we rekening te houden met het feit dat het belang van de industriële activiteiten verder zal afnemen ten voordele van de dienstensector. Zelfs voor een land of regio is het niet mogelijk alles te doen. Specialisatie op globaal niveau dwingt ons keuzes te maken: ofwel concurreren op prijs ofwel op kwaliteit. Export blijft gezien de kleine markt uiteraard een onontkoombaar gegeven. De grootste exporteurs zijn vandaag ook diegenen die tot de helft van de jobs voor hun rekening nemen, met name de sectoren chemie, textiel, metaal, voeding en drank en tenslotte de auto-industrie. Hoewel deze laatste samen met de chemie veel toekomst in zich hebben, lijkt Vlaanderen weinig of geen vertegenwoordigers te tellen uit de computer- en audiovisuele sector. Hier zien we bijvoorbeeld dat een land als Ierland door de latere industrialisering deze tendens wel is gevolgd en dan ook een sterke economische groei kent. Een van de grootste

uitdagingen voor de komende Vlaamse regeringen zal zijn erin te slagen buitenlandse investeerders in Vlaanderen te houden. De handelsbelemmeringen tussen de Europese landen maken delokalisatie aantrekkelijker en zouden kunnen een hypotheek leggen op de toekomst van onze kenniseconomie en de structuur en volumes van onze export. De evolutie naar een diensteneconomie zorgt zeker niet voor een groei in de productiviteit, maar de gebrekkige transporteerbaarheid, maakt dat concurrentie nog niet meteen aan de orde is. De vraag is echter hoe lang dit nog zal blijven duren? Landen als Ierland en India slagen er al in via goedkopere loonkosten zogenaamde “belcentra” naar ginds te laten verhuizen... Verliezen we dan ook op termijn de dienstensector?

Besluit

Geen land of regio heeft zich ooit kunnen permitteren op zijn lauweren te rusten. Wie dacht dat Groot-Brittannië onaantastbaar zou zijn na haar Industriële Revolutie of recenter nog dat het Wirtschaftwunder Duitsland eeuwig zou jong blijven, kwam bedrogen uit. Competitiviteit is een continue inspanning. Meer autonomie op economisch vlak zou Vlaanderen kunnen toelaten haar economisch beleid beter op de noden van haar economie af te stemmen. Anderzijds is de regionale overheid niet vrij te pleiten van “Belgische ziektes”, zoals administratieve betutteling en onduidelijkheid.

Een economisch beleid zonder de nodige fiscale autonomie is niet denkbaar. Uit onderzoek van Unizo blijkt dat de meerderheid van de ondernemingswereld is gewonnen voor de regionalisering van de vennootschapsbelasting. Als Vlaanderen wil vermijden dat Interbrew werkelijk de daad bij het woord voert en Leuven voor Luxemburg verlaat op belastingsredenen, moet dringend iets gedaan worden aan de hoge fiscale lasten. De voormalige gedelegeerd bestuurder van het Verbond voor Belgische Ondernemingen (VBO) Tony Vandeputte maakt zelfs melding dat ook andere bedrijven dreigen te volgen. Het zou het imago van de regio voor toekomstige investeerders een danige deuk toebrengen. Want zeg nu zelf, als zelfs het oudste industriële bedrijf van het land, het vlaggenschip van onze economie, de grootste bierbrouwer van de wereld, ons land verlaat, wat blijft er dan nog over?

Brussel, 17 april 2004